

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ХМЕЛЯРСТВА

Т.М. Коба, аспірант*

Висвітлено проблеми законодавчого державного регулювання та бюджетного фінансування галузі хмелярства в Україні та надано рекомендації щодо подальшого удосконалення діючої нормативно-правової бази.

Державне регулювання, агропромисловий комплекс, галузь хмелярства.

Постановка проблеми. Незалежність України та перехід до ринкових відносин зумовили потребу в державному регулюванні економіки. Особливо це стосується аграрного сектора як визначальної частини економіки. Тут постає питання про ступінь втручання держави в ринкові процеси, про те, в якій мірі держава може і повинна регулювати ринки, забезпечувати їх функціонування.

Стратегічною метою аграрної політики є виведення сільського господарства і всього агропромислового комплексу на рівень найбільш розвинутих в аграрному відношенні країн світу. Повною мірою це стосується розвитку аграрного сектора економіки регіонів, де комплексні соціально-економічні дослідження проведені недостатньо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам державного регулювання аграрного сектора економіки присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: А. Дьоміна, В. Карсекіна, М. Корецького, Л. Дідівського, Л. Головка, С. Чистова, Дж. М. Кейнса та ін.

Питання аналізу стану галузі хмелярства, підвищення економічної ефективності виробництва хмелю та виявлення перспектив розвитку досліджували Р.С. Басун, А.А. Годований, І.С. Єжов, В.В. Зіновчук, М.Г. Ковтун, І.П. Куровський, М.І. Ляшенко, Т.М. Ратошнюк, О.Я. Стойко, В.М. Федорець, А.С. Шабранський.

Незважаючи на високі наукові досягнення ефективність аграрного виробництва залишається низькою, виснажується природно-ресурсний потенціал, недостатньо відновлюється матеріально-технічна база.

Мета дослідження – проаналізувати роль держави у прискоренні ефективного розвитку галузі хмелярства в Україні, дати рекомендації щодо подальшого удосконалення діючої нормативно-правової бази.

Виклад основного матеріалу. Підтримка сільськогосподарських товаровиробників в Україні проводиться відповідно до цільових програм і обсягів їх фінансування, які щорічно затверджуються Державним бюджетом України, а також шляхом пільгового режиму оподаткування держав-

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, академік НААН В.К. Терещенко

них підприємств. Тобто в Україні, згідно з класифікацією СОТ, підтримка сільгосптоваровиробників здійснюється переважно у вигляді заходів „зеленої скриньки”. У 2005 році набрав чинності Закон України „Про державну підтримку сільського господарства України” [1], який визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного регулювання щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки.

Державне регулювання економіки – це система заходів, інструментів, методів і засобів задля здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, за допомогою яких держава впливає на діяльність суб’єктів господарювання і ринкову кон’юнктуру з метою створення нормальних умов для ефективного функціонування ринків сільськогосподарської продукції та вирішення складних соціально-економічних проблем аграрної економіки і економіки сільських територій.

Об’єктами державного регулювання економіки є: економічний (інвестиційний) цикл; секторна, галузева та регіональна структури господарства; умови нагромадження інвестиційного капіталу; зайнятість населення; грошовий обіг; платіжний баланс; ціни та умови конкуренції; підготовка та перепідготовка кадрів; довкілля; зовнішньоекономічні зв’язки.

АПК країни - це сукупність галузей, пов’язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, реалізацією та обслуговуванням самого сільського господарства.

Окреме місце в системі державного регулювання та підтримки сільськогосподарського виробництва належить галузі хмелярства. Вітчизняне хмелярство досягло найбільшого розвитку в 70-80-х роках минулого століття. У середині 80-х років Україна за площею насаджень та валовим збором хмелю вийшла на п’яте місце в світі після Німеччини, США, Китаю та Чехословаччини. Це давало можливість повністю забезпечити внутрішні потреби України та частину хмелю відправляти за кордон і в сусідні республіки.

Важливим напрямом державного регулювання сільськогосподарського виробництва в країнах з ринковою економікою і високо розвинутим аграрним сектором є регулювання обсягу виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції. В умовах насиченого ринку, як з’ясувалося, цінового регулювання недостатньо, щоб запобігти зниженню доходів фермерів і перевиробництву продукції. В ряді країн таке регулювання здійснюється у вигляді квот – максимально допустимого обсягу виробництва конкретного виду продукції кожним виробником. В окремих випадках здійснюється контроль за розміром посівних площ і поголів’ям тварин. Перевищення встановлених квот карається штрафами, водночас такі адміністративні обмеження, як правило, супроводжуються вагомим матеріальним стимулюванням фермерів. Так, наприклад, в Англії за скорочення посівної площі зернових на гектар фермеру видається державна компенсація в розмірі 150-200 фунтів стерлінгів.

Протягом своєї історії хмелярство України зазнавало як піднесення,

так і спадів, але завжди вітчизняний хміль мав широкий попит на внутрішньому та зовнішньому ринках. Значні коливання валових зборів хмелю в Україні свідчить про те, що хмелярство ще не знайшло свого місця в ринкових умовах і тому не стало у державі стабільною галуззю і надійним гарантом отримання цінної продукції. Держава зацікавлена в її розвитку, що позбавить країну від імпорту хмелярської сировини, зміцнить економіку господарств-виробників хмелю, збільшить грошові надходження до бюджету усіх рівнів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 1998 р. №695-р з метою створення матеріально-технічної бази з виробництва гранул шишок хмелю для забезпечення потреб пивоварної промисловості України та підтримки вітчизняних товаровиробників було виділено ВАТ „Український концерн хмелярства „Укрхміль” (м. Житомир) безвідсоткову інноваційну позичку обсягом 2,8 млн грн для придбання обладнання з виробництва гранул шишок хмелю [2].

Враховуючи кризовий стан хмелярства та з метою забезпечення пивзаводів і інших галузей промисловості вітчизняною сировиною у 1999 р. було прийнято Закон України „Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства” [3], який визначає порядок справляння та використання збору на розвиток зазначених галузей. Платниками збору є суб’єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності та підпорядкування, які реалізують у оптово-роздрібній торговельній мережі алкогольні напої та пиво. Об’єктом оподаткування є виручка, одержувана від реалізації даної продукції. Ставка збору становить один відсоток від об’єкта оподаткування.

Законом України “Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства” від 09.04.1999 р. №587 визначено порядок справляння та використання збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

Платниками збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства є суб’єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності та підпорядкування, які реалізують у оптово-роздрібній торговельній мережі алкогольні напої та пиво.

Об’єктом оподаткування є виручка, одержувана від реалізації у оптово-роздрібній торговельній мережі алкогольних напоїв та пива. Ставка збору становить 1 % від об’єкта оподаткування. Ці кошти використовуються на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, будучи розподіленими наступним чином:

- 30 % нарахованих сум збору залишається на спеціальних рахунках управлінь Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях та м. Севастополі (цими коштами розпоряджаються органи виконавчої влади, які здійснюють державну політику у сфері виноградарства, садівництва і хмелярства, за погодженням з відповідними формуваннями Укрсадвинпрому та Асоціації хмелярів України відповідно до поточних та стратегічних потреб галузей), розподіл даних коштів регулюється Наказами Міністерства аграрної політики України “Про забезпечення ви-

користання 30 відсотків коштів 1-відсоткового збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства” [7-10];

- 70 % коштів розподіляється таким чином: на розвиток виноградарства – 70 % від цієї суми; на розвиток садівництва – 20 %; на розвиток хмелярства – 10 % (розпорядником коштів хмелярства є Міністерство аграрної політики та продовольства України).

Даним Законом держава розширює сферу підтримки галузі хмелярства на: виготовлення проектно-кошторисної документації та проведення проектних робіт; придбання посадкового матеріалу, засобів захисту рослин, добрив; підготовка ґрунту, зрошення, закладення, ремонт і догляд за молодими хмеленасадженнями; встановлення шпалери на хмільниках; придбання кілків, залізобетонних стовпчиків та підв'язувального матеріалу; створення технологічної інфраструктури; здійснення заходів з поліпшення умов, безпеки та гігієни праці; придбання на умові лізингу матеріальних ресурсів; удосконалення системи управління розвитком галузі.

Завдяки комплексу вжитих заходів вдалося започаткувати тенденцію до відновлення галузі. Підприємства отримали кошти у вигляді прямих дотацій на закупівлю підвісного матеріалу, мінеральних добрив і енергоносіїв.

Починаючи з 2000 року, спеціалістами Асоціації хмелярів України та Міністерства аграрної політики і продовольства України, а з 2005 року і Інституту сільського господарства Полісся НААН, щорічно готується програма на наступний рік, в якій характеризується стан галузі і пропонується ряд заходів на майбутній рік; при цьому визначається розмір коштів, необхідний для розвитку галузі в плановому році.

Державна підтримка виробників хмелепродукції, яка практикується у більшості країн європейського і світового економічного співтовариства, є важливим регулюючим чинним відродження, стабілізації і планомірного підвищення темпів розвитку хмелярства. Поряд з гарантованою державною дотацією на стимулювання сортозаміни і сортооновлення, закладання молодих хмільників, догляду за хмеленасадженнями до досягнення стадії плодоношення у провідних країнах-виробниках хмелю широко практикуються довготермінові контракти товаровиробників із споживачами хмелесировини.

З боку ж вітчизняних пивоварів неодноразово ініціювалось питання зняття ввізного мита на хміль та хмелепродукти, що може призвести до значного зниження цін на хмелесировину. Прийняття такого законодавчого акту матиме негативні наслідки для хмелярських господарств, враховуючи рівень їх виробництва та досить високу собівартість вітчизняного хмелю. На сьогоднішній день ставка ввізного мита на хмелесировину складає в Україні складає 20% (табл.). Подальше її зниження може призвести до витіснення вітчизняних товаровиробників з внутрішнього ринку хмелю України, повторного спаду виробництва.

Сьогодні задоволення попиту на хмелепродукцію в Україні проводиться в основному за рахунок імпортової хмелепродукції, і держава при цьому веде активну протекціоністську політику. Так, Законом України “Про

порядок ввезення в Україну солоду та окремих видів хмелесировини у 1999 році” від 16 липня 1999 року були встановлені митні обмеження на ввезення в Україну подрібнених, порошкоподібних і гранульованих шишок хмелю.

Ставки ввізного мита на хмелесировину в Україні

Код	Назва	Ставки мита, %		
		преференційна	пільгова	повна
1210	Шишки хмелю сухі, подрібнені або неподрібнені, розмелені або у вигляді гранул; лупулін			
1210100000	- шишки хмелю, не подрібнені, не розмелені, непресовані	-	20	20
121020	- шишки хмелю, подрібнені, розмелені або у вигляді гранул; лупулін	-	20	20
1210201000	- шишки хмелю подрібнені, розмелені або у вигляді гранул, з високим вмістом лупуліну; лупулін	-	20	20
1210209000	- інші	-	20	20

Джерело: Закон України „Про Митний тариф України” [4]

До 31 грудня 1999 року була встановлена тимчасова нульова ставка ввізного мита для 200 тонн хмелесировини [11]. Механізм регулювання імпорتنих поставок солоду та окремих видів хмелесировини та хмелепродукції визначався у відповідній постанові Кабінету Міністрів України від 22 вересня 1999 року. Згідно цієї постанови Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі за заявками суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, погодженими з комітетом харчової промисловості, забезпечувало видачу згідно із законодавством ліцензій на імпорт гранульованих шишок хмелю з терміном дії до 31 грудня 1999 року. Митне оформлення гранульованих шишок хмелю, що ввозилися в установлених обсягах (200 т) лише як сировина для виробництва пива, здійснювалося за нульовою ставкою ввізного мита на підставі ліцензій.

В 2001 році українські пивовари покладали великі сподівання на прийняття законопроекту “Про порядок ввезення хмелесировини в Україну в 2001 році”, згідно якого передбачалось встановлення до 1 вересня 2001 року квоту на безмитний ввіз в Україну 228 т гранульованого хмелю, 400 т хмелю шишкового та 18 т екстракту хмелю. Однак законопроект про безмитний ввіз хмелю не був прийнятий у Верховній Раді починаючи з 2001 року.

Якщо у прийнятті зазначеного законопроекту зацікавлені пивовари України, то хмелярі лобюють підняття ставки мита до 100 %.

У 2004 році Міністерством аграрної політики та продовольства України затверджено також Порядок проведення конкурсу з визначення виконавців розвитку хмелярства, що фінансується з державного бюджету [5].

Метою проведення конкурсу є забезпечення ефективного використання коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на виробництво продукції хмелярства та закладання і нагляд за молодими хмельниками.

Ще одним нормативно-правовим актом, що впливає на розвиток галузі, є прийнятий у 2005 р. Міністерством аграрної політики та продовольства України Порядок використання коштів одного відсотка збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства з фінансування витрат на проведення науково-технічних досліджень та розробок у цих галузях [6]. Ним передбачено, що фінансування науково-технічних досліджень та розробок здійснюється на основі процедури державних закупівель товарів, робіт та послуг і проведення тендерного відбору установ відповідно до Закону України „Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”. Оплата фактично виконаних науково-технічних досліджень здійснюється на підставі затверджених актів здавання-приймання науково-технічної продукції установленої форми згідно з календарним планом окремо за кожним договором.

Законом України від 7 липня 2011 р. № 3609-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України» внесено зміни до ст. 3 Закону України № 587 від 9 квітня 1999 р. «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства», згідно з якими підвищено ставку збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства з 1% до 1,5% від об'єкта оподаткування. Підвищена ставка збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства застосовується з 1 серпня 2011 р. [11].

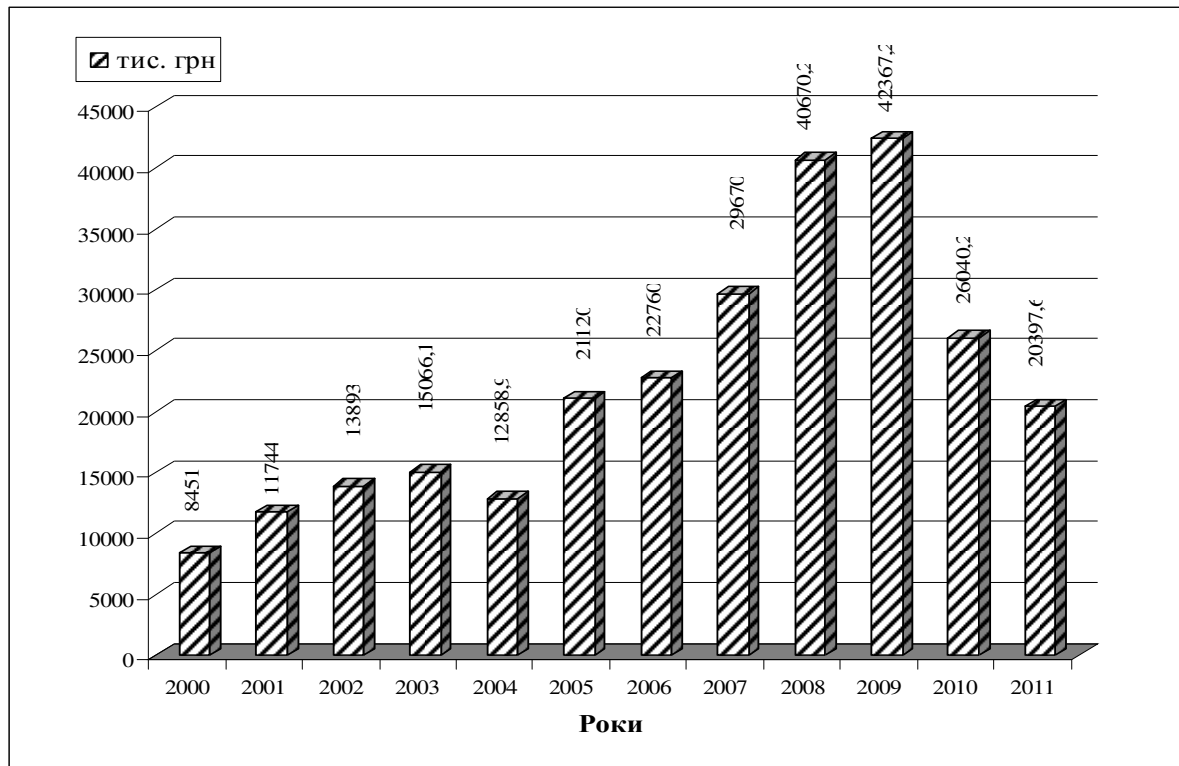
На розвиток галузі хмелярства у вигляді 1%, а потім 1,5% відраховань від реалізації алкогольних напоїв та пива надходять кошти в сумі від 20 до 40 млн. грн. в рік. Так, в 2007 році держава виділила на дотації галузі 29,7 млн. грн., в 2008 – 40,8, в 2009 – 40,0, в 2010 – 26,0, в 2011 році – 20,4 млн. грн. (рис.).

Оскільки механізм державного відшкодування фінансових витрат на виробництво хмелю не завжди використовується цілеспрямовано, очевидно доцільним заходом стає інвестування в розробки і впровадження новітньої техніки, засобів боротьби з хворобами і шкідниками рослин, що сприятиме зменшенню трудомісткості та підвищенню економічної ефективності, а також введення тимчасової протекції для подолання впливу зовнішніх негативних чинників періоду рецесії галузі.

У будь-якому випадку при прийнятті законопроектів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність, слід брати до уваги той факт, що імпорт, який перевищує виробництво у власній країні є небезпечним для економіки.

Щодо безпосередньо галузі хмелярства, то, з одного боку, ми маємо спеціальний закон, спрямований на акумулювання коштів та спрямування їх на розвиток галузі (ЗУ “Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства”), з іншого боку, існують високі митні тарифи на ввіз хмелесировини та хмелепродукції. Держава проводить сильну протекціоністську політику по відношенню до галузі хмелярства, яка не однаково радіс-

но підтримується підприємствами-виробниками хмелю, переробними підприємствами та пивзаводами.

Рис. Бюджетні кошти, спрямовані на розвиток хмелярства, тис. грн.

Джерело: дані Головного управління статистики України.

Як правило, державний протекціонізм розглядається як тимчасовий захід для галузей, що мають труднощі у власному виробництві і реалізації продукції (галузь хмелярства в Україні). Однак найбільш складним питанням у ситуації із застосуванням протекціонізму є визначення оптимального строку заходів підтримки, а також врахування інтересів та довгострокових стратегічних тенденцій розвитку всіх причетних до галузі суб'єктів підприємницької діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом проведена оцінка сучасного стану нормативно-правового регулювання розвитку галузі хмелярства в Україні свідчить, що прийняті розрізнені економічні та організаційні заходи підтримки виробництва хмелю і регулювання його ринку в силу відсутності єдиного чіткого управління галуззю не охоплюють всі аспекти проблеми і не дають кардинальних позитивних результатів.

На нашу думку, саме зважена державна політика у сфері законодавчої бази, фінансових дотацій, пільгових кредитів, протекціоністських заходів дозволить відродити галузь хмелярства України. До вже існуючих заходів державного регулювання галузі хмелярства можна провести наступне:

- розширення законодавчої бази - з метою загального врегулювання відносин, які виникають між суб'єктами підприємницької діяльності в процесі виробництва, заготівлі, переробки та реалізації хмелю та хмелепродуктів, відносин, які виникають між науковими установами, розсадницьки-

ми підприємствами, спеціалізованими установами розробити та прийняти Закон України “Про хмелярство”;

- збільшення обсягів державного цільового фінансування галузі - першочергово слід зробити акцент на інтенсифікації виробництва хмелю на існуючих плодоносних площах, а згодом розширювати площі насаджень; для цього слід підтримати впровадження у виробництво прогресивних технологій вирощування та післязбирального обробітку хмелю; з метою підвищення конкурентоздатності української хмелепродукції слід виділити кошти на закупівлю лінії по екстрагуванню хмелю; джерелом надходжень коштів до державного бюджету має бути вже існуюча частина 1,5-відсоткового збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства; іншим джерелом надходжень, на нашу думку, має стати мито на хмелепродукцію, яка завозиться в Україну, – його слід повністю спрямувати на розвиток галузі хмелярства (а це як мінімум 1,5 млн. дол. США щорічно; при розширенні державної підтримки галузі хмелярства слід звернути увагу на формування системи контролю за рухом та використанням бюджетних коштів;

- ввести диференційовану систему протекціонізму галузі – так, ми вважаємо, що ставки ввізного мита необхідно встановлювати окремо для кожного типу хмелепродукції та категорії сорту хмелю.

Список літератури

1. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 року №1877-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. - №49. – с. 527.

2. Про виділення в поточному році ВАТ „Український концерн хмелярства „Укрхміль” (м. Житомир) безвідсоткової інноваційної позички: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 1998 р. №695-р. // Режим доступу - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

3. Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства: Закон України від 9 квітня 1999 року №587-XIV // Відомості Верховної Ради. – 1999. - №20-21. – с. 191

4. Про Митний тариф України: Закон України від 5 квітня 2001 року №2371-III // Офіційний вісник України. – 2001. - №18. – Т.1. – С. 26.

5. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення виконавців програми розвитку хмелярства, що фінансується з державного бюджету: Наказ Міністерства аграрної політики України від 30.06.2004 №238 // Офіційний вісник України. – 2004. - №27. – Т.2. – С. 488.

6. Про затвердження Порядку використання коштів одного відсотка збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства з фінансування витрат на проведення науково-технічних досліджень та розробок у цих галузях: Наказ Міністерства аграрної політики України від 02.12.2005 №671 // Офіційний вісник України. – 2005. - №50. – С. 82.

7. Про забезпечення використання 30 відсотків коштів 1-відсоткового збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства: Наказ Міністерства аграрної політики України №100 від 20 червня 2000 р.

8. Про забезпечення використання 30 відсотків коштів 1-відсоткового збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства: Наказ Міністерства аграрної політики України №78 від 22 березня 2001 р.

9. Про забезпечення використання 30 відсотків коштів 1-відсоткового збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства: Наказ Міністерства аграрної політики України №87 від 14 березня 2002 р.

10. Про забезпечення використання 30 відсотків коштів 1-відсоткового збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства: Наказ Міністерства аграрної політики України №66 від 18 березня 2003 р.

11. Закон України від 7 липня 2011 р. № 3609-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України».

Проанализированы проблемы законодательного государственного регулирования и бюджетного финансирования отрасли хмелеводства в Украине и даны рекомендации относительно дальнейшего усовершенствования действующей нормативно-правовой базы.

Государственное регулирование, агропромышленный комплекс, отрасль хмелеводства.

Analyzed the problems of legislative state regulation and budgetary financing hop industry in Ukraine and recommendations for further improvement of the existing legal framework.

State regulation, agro-industrial complex, hop industry.